

"דרום אפריקה" - סיפורה של הרפתקה ימית

על מנת לחזק את כוחו הימי של היישוב היהודי בארץ-ישראל ערב מלחמת העצמאות שיגרה אליו יהדות דרום-אפריקה ספינה קטנה, שיועדה לציד לוויתנים, ואשר הוסבה לשולת מוקשים. הספינה השתלבה בסופו של דבר בחיל הים הישראלי, לאחר שעברה מסע הרפתקאות מקייפטאון לחיפה

אהרון יפה

שלא היו יורדי ים יהודים. היהודים בגלות עסקו בעיקר במסחר – לא משום שזו הייתה בחירתם, אלא משום שרוב המקצועות האחרים היו סגורים בפניהם. רק בשנות ה-30 של המאה ה-20 החלו היהודים בארץ-ישראל לחזור אל הים – בעיקר עקב המאורעות, שגרמו לסגירת נמלי הארץ בפניהם. בשל כך התקבלה ההחלטה להקים את נמל תל-אביב ואת פלוגות הים. על סיפונה של האונייה "הר ציון", שעגנה מול חופי ארץ-ישראל, התקבלה ביוני 1937 ההחלטה להקים את "הליגה הימית הפלשתינית" (שנקראה אחרי קום המדינה "הליגה הימית הישראלית"). היה זה אחד הצעדים הראשונים לחזרתם אל הים של צאצאי הימאים של שלמה המלך.

בהשראת החזון הארץ-ישראלי הוקם בקייפטאון ב-1938 "החבל הימי לישראל". קייפטאון הייתה הנמל הראשי של דרום-אפריקה (כיום זוהי דרבן) ומקום מושבה של קהילה ציונית חמה, שהקימה מועדון חברים קטן. חברי מועדון זה הכשירו את עצמם למקצועות הים מתוך תקווה שביום מן הימים יגיעו ארצה ויצטרפו לצי הסוחר

שהייתה ידועה כציונית וכבעלת קשרים מיוחדים עם מפעל ההתיישבות בארץ-ישראל. עם פרוץ מלחמת הקוממיות התגייסה יהדות דרום-אפריקה ושלחה לארץ-ישראל כ-700 מתנדבים צעירים, שהשתלבו במח"ל (מתנדבי חוף-לארץ). שיעור המתנדבים – יחסית לגודל האוכלוסייה היהודית המקומית (כ-100 אלף יהודים) – היה בדרום-אפריקה גבוה יותר מאשר בכל יהדות אחרת. בין המתנדבים היו גם אנשי צבא מאומנים, יוצאי היחידות הדרום-אפריקניות, שנלחמו במלחמת העולם השנייה לצד בעלות-הברית. מדובר היה בטייסים, באנשי צי, ברופאים, באחיות, במפעילי מל"ם, בתותחנים, באנשי שריון ובבעלי מקצועות לחימה נוספים.

בין הפרשיות הראויות לסיפור מעניין במיוחד הוא מסעה של הספינה "דרום-אפריקה" לארץ-ישראל והצטרפותה לחיל הים הישראלי. "דרום-אפריקה" הייתה במקורה ציידת לוויתנים, שהוסבה לספינת דיג רגילה ונשלחה על-ידי יהדות דרום-אפריקה כדי לסייע לחיל הים הישראלי, שהיה באותם ימים בחיתוליו. במשך שנות הגלות הארוכות כמעט

למלחמת העצמאות נכנסו צה"ל והיישוב היהודי מעמדה נחותה. שנים של שליטה בריטית על חופי ארץ-ישראל הותירו את היישוב כמעט חסר אמצעים במאבק מול הכנופיות הערביות ובעיקר מול הפלישה הצפויה של צבאות ערב הסדירים. לרשות יחידות הצבא שבדרך עמדו כלי-נשק קלים שנטמנו ב"סליקים" השונים, ושחלקם הוברחו או נגנבו מיחידות הצבא הבריטי, אך כמעט שלא עמדו לרשותו כלים כבדים יותר: טנקים, תותחים, מטוסים וספינות.

ההנהגה המדינית של הסוכנות עשתה מאמצים רבים לרכוש כלי נשק ותחמושת בחו"ל – בעיקר בגוש המזרחי, שהפגין אהדה למדינה שבדרך. כך הועברו מטוסים ונשק בעיקר מצ'כוסלובקיה, אך גם ממדינות אחרות באירופה ובאמריקה. תפקיד מיוחד מילאה יהדות דרום-אפריקה,

דוקטורנט ללימודי ארץ-ישראל



הישראל.

ב-1947 החליטו חברי המועדון להסב ספינת דיג קטנה לספינת קרב שתסייע במאבקו של היישוב היהודי בארץ-ישראל לשבור את המצור הימי שהטיל הצי הבריטי על החופים כדי למנוע הגעת מעפילים.

ספינה זו, שניתן לה השם "דרום-אפריקה", שירתה במהלך מלחמת העולם השנייה כשולת מוקשים, ולאחר המלחמה היא הוחזרה לייעודה המקורי כציידת לווייתנים. משקלה היה 500 טון, ומהירותה המרבית הייתה 11 קשר ימיים. צוותה מנה 17 אנשים, ולקראת ההפלגה לארץ הצטרפו אליה שבעה צעירים יהודים, שהיו נחושים להגיע לארץ-ישראל למרות האיסור שהטילו שלטונות המנדט על הגירה "לא חוקית" של יהודים.

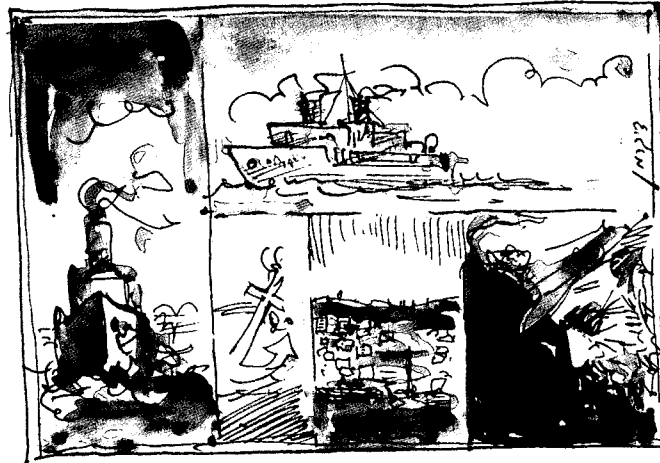
הספינה יצאה לדרך מנמל קייפטאון במאי 1947. על ירכתיה נכתב שמה "דרום-אפריקה" בעברית ובאנגלית, ועל תרניה התנוססו דגל דרום-אפריקה ודגל מגן דוד עם שני פסי תכלת. כאשר יצאה הספינה אל הים, בתום טקס ההשקה, פתח הקהל הגדול על הרציפים באופן ספונטני בשירת "התקווה".

מספר שעות לאחר ההפלגה פרצה סערה, והספינה הקטנה היטלטלה קשות. רק במאמץ רב הצליח ההגאי, איזי גרנות, ייצב את הספינה ולשמור על נתיבה. דרמה של ממש התרחשה בחדר המכונות - שם חדלו המשאבות לפעול. רצפת חדר המכונות הוצפה מים, והמים הלכו וגאו. הסכנה הייתה שהמים יפגעו בדוד הקיטור ויכבו את האש. ללא כוח המנוע הייתה הספינה נסחפת אל החוף ומתנפצת על הסלעים. לרוע המזל הייתה ההפלגה ביום העצמאות הנורווגי, והמכונאי הראשי, נורווגי במוצאו, שכב שיכור בתאו. המכונאים האחרים היו מוטלים חולים בתאיהם. רק התערבותו של סם גרוס, חבר הליגה

הימית, ושל הקברניט, סם לואיס, הצילה את הספינה מטביעה.

בסופו של דבר נכנסה הספינה לתיקונים בנמל מוסל, ומשנסתיימו אלה, היא הפליגה דרך פורט אליזבט ואיסט לונדון לדרבן. בכל נמל שאליו הגיעה הספינה הקטנה קיבלוה הקהילות היהודיות בהתלהבות.

בדרכה צפונה עברה הספינה לאורך חופי מוזמביק ונמל לורנצו מרקש. שם הפך מזג האוויר ללוהט באופן בלתי נסבל. התחנה שלאחר מכן הייתה נמל עדן, ולאחריו נכנסה הספינה לתוך הים האדום בדרכה עד לנמל סואץ. בתעלת סואץ הצטרפה לשיירה שהפליגה צפונה, ובהגיעה לים התיכון הפליגה לאורך חופי ישראל לעבר חיפה. אנשי



הצוות היהודים היו נרגשים מאוד משראו את בתי חיפה על הר הכרמל, ועם הזריחה נכנסה הספינה לנמל חיפה - לא לפני שהקברניט החליט לשוב ולתלות על התורן את הדגל העברי. הבריטים, שליטי הארץ, לא הרשו לצוות לרדת לנמל, והוא המשיך להתגורר על הספינה. לשלטונות נאמר כי מדובר במסע דיג, ומנמל חיפה יצאה הספינה למסעות דיג בים התיכון. ספינת החופים הקטנה הפכה לספינת דיג במים עמוקים, דבר שהצריך אימון מדוקדק. מסעות הדיג חייבו - לטענת הצוות - תיקונים רבים, ואלה נעשו בנמל חיפה כדי שניתן יהיה להמשיך לשמור על קשר עם כוחות ההגנה.

עם קום המדינה הצטרפה הספינה "דרום-אפריקה" לחיל הים הישראלי, שמנה בתחילה רק מספר סירות מנוע מעטות. מולו עמד הצי המצרי, שכלל 45 כלי שיט בנפח כולל של 20 אלף טונות. המדינה הצעירה הייתה תלויה באספקה שהגיעה בדרך הים. מזון, דלק, כלי לחימה ועולים חדשים הגיעו דרך הנמל היחיד שעמד לרשות היישוב היהודי בארץ - נמל תל-אביב. על "דרום-אפריקה", שהצטרפה לחיל הים הישראלי, הוטל לסייע בהגנה על התחבורה הימית ולמנוע את הסכנה של סגר ימי ושל הפגזות מהים. הספינה מילאה איפוא משימות סיור ושיטור לאורך חופי ישראל, כשעל צוותה היהודי מפקד הקברניט סם לואיס גרוס (הממש עד היום כיו"ר הליגה הימית היהודית בקייפטאון).

ראוי לציין כי על "דרום-אפריקה" (כמו על ספינות אזרחיות נוספות שהוסבו לשימוש של חיל הים) הותקנו תותחי שדה מיושנים בקוטר 65 מ"מ ו-75 מ"מ. תותחים אלה לא מילאו את ייעודם כתותחי שדה, ובוודאי שלא התאימו למשימות ימיות. הדבר בלט במיוחד בקרב הימי הגדול נגד אוניית

המלחמה המצרית "פארוק". זו הוטבעה בסופו של דבר על-ידי לוחמי הקומנדו הימי בפיקודו של יוחאי בן-נון, לאחר שהתברר כי התותחים של אוניות חיל הים אינם מסוגלים להגיע אליה. ב-1950 סייעה יהדות דרום-אפריקה פעם נוספת לחיל הים של ישראל, כשמסרה לידיו את הספינה "דרום-אפריקה" 2.

ביבליוגרפיה:

1. נתנאל לוזר, קורות מלחמת העצמאות, משרד הביטחון, עמ' 267-272.
2. Granot Izi; Drom Africa, The Judean, December 1996
3. Gross, Fanny A., J.M.L. - Jewish Maritime League, Historical Survey 1938-1983, P.20



"דרום אפריקה" - סיפורה של הרפתקה ימית

372 זמן אמת